

ESKİŞEHİR YUNUS EMRE KÜLTÜR, SANAT ve TURİZM VAKFI YAYINLARI : 11

VIII. ULUSLARARASI
TÜRK HALK
EDEBİYATI
SEMİNERİ
7-9 MAYIS 2000
ESKİŞEHİR

Hazırlayan
GÜVEN TANYERİ

- Kitapta yayımlanan bildirilerin dil, imlâ ve ilmi sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Bildirilerdeki görüşler, Vakfın görüşü anlamında yorumlanamaz.
- Bu kitap Eskişehir Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yönetim Kurulu'nun 12.05.2000 tarih ve 130 sayılı kararı ile basıma hazırlanmıştır.

ISBN : 975-95102-3-5
Birinci Baskı : 2000
Baskı Sayısı : 500
Dizgi ve Baskı : UĞUR OFSET A.Ş.
Porsuk Bulvarı Adalar Sk. No : 1/C
Tel : 220 19 00 - 220 19 01 ESKİŞEHİR
Kapak Düzeni : Atilla ÖZER

T.C. Kültür Bakanlığı katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

TİYATRO ESERLERİMİZDE YUNUS EMRE

Doç. Halil BUTTANRI

Tarih pek çok sanat eseri için bitmez tükenmez kaynaktır. Dünyanın en eski sanatlarından olan "tiyatro" için de böyle olmuştur. Tarihteki bazı konular, bazı şahsiyetler günümüzde de güncelliğini yitirmemiştir. Yunus, 13. yy.'da yaşamış, ancak günümüzde de yaşayan bir kişiliktir.

Sanatçı, konusunu tarihten seçer, ancak tarihe sıkı sıkıya bağlı kalmaz, yeni ve değişik yorumlar katar. O, tarihçi değildir. Tarihi aynen tekrarlamak sanata, sanatçıya pek bir şey katmaz. Yoksa sanat, ifade vasıtaları değişmekle beraber tarihin tekrarı olmaktan öteye gidemez.

Yunus bu gün hala bilinen, özenilen, sevilen deyişleri ; yaşantısı ve şiirleriyle sadece Türkler arasında değil, bütün dünya insanları için imrenilecek bir şahsiyettir. Sanat eserlerimizden romanlarda, şiirlerde, tiyatro eserlerimizde ; resim, heykel, minyatür, müzik ve sinemada işlenmiş, işlenmeye de devam etmektedir. Bu araştırmada, tiyatro eserlerimizde Yunus Emre nasıl işleniyor, onun hangi özellikleri günümüz insanı için örnek gösteriliyor, belirlenmeye çalışıldı. Yunus'u konu aldığı belirlenen 13 tiyatro eserinden 6'sı üzerinde inceleme yapıldı. Bu eserler ; Orhan ASENA, *Yunus Emre* ; Sönmez ATASOY, *Bizim Yunus* ; Erdoğan AYTEKİN, *Yunus Emre* ; Zeki BUYÜKTANIR, *Yunus Emre* ; Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU, *Yunus Emre* ; Meral ÜNVER-Tomris ÇELİKEL-Mustafa ŞEKERCİOĞLU- Meral ÜLKÜ, *Bacılarla Yunus*'udur.

Kendine tarihe değil, sanata karşı sorumlu hisseden yazar, olayları kendi düşünce ve duygularına göre yorumlar. Kimi onun yaşadığı dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik oluşumları içinde, kimi de dünya insanlığına vermeye çalıştığı mesajlar açısından anlam vermeye çalışmıştır. Bu eserlerle onun tarihi, siyasi, felsefi, sanatçı kişiliği değişik açılardan değerlendirilmiş ve günümüz insanın olumlu şekillendirilmesine katkıda bulunacak şekilde sunulmuştur.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kuruluşu olan UNESCO, 1971 yılının, Yunus Emre'nin ölümünün 650. Yıldönümü olarak bütün dünyada kutlanmasını kararlaştırmıştır. (ö.1321)

1991 Yılı ise, yine UNESCO tarafından, Yunus Emre'nin 750. Doğum yıldönümüne (d.1241) rastlaması nedeniyle *Yunus Emre Sevgi ve Hoşgörü Yılı* olarak kutlanması kabul edilmiştir.

1991 yılı bu nedenle Yunus Emre üzerinde yapılan çalışmaların yoğunluk kazandığı bir yıldır. Yunus Emre üzerine oyunlar yazılmasında da etkili olmuştur. Bu araştırmada kullanılan Orhan ASENA ve Erdoğan AYTEKİN'in *Yunus Emre* 'leri, Zeki BÜYÜKTANIR'ın *Yunus Emre*'si ve Meral ÜNVER ve arkadaşlarının *Bacılarla Yunus*'unda bu durum bizzat ifade edilmiştir. Yine Nezihe ARAZ'ın *Ballar Balını Buldum* ve Recep BİLGİNER'in (yeniden) *Yunus Emre* isimli eserleri Kültür Bakanlığınca 1991 yılında yayımlanmışlardır. Bu araştırmaya almadığımız diğer

oyunlar ise, yukarıda belirttiğim iki eser dışında Arif Nihat ASYALI'nın *Yunus Diye Görüldüm*, Tarık BUĞRA'nın *Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri*, Sabahat EMİR'in *Yunus Emre'si*, Sabahattin ENGİN'in *Yunus Emre'si* ve Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Yunus Emre'sidir*.

İncelediğimiz tiyatro eserlerini tek tek değerlendirelim :

1. YUNUS EMRE, Orhan ASENA : (Müzikal oyun, 3 bölüm, 55 s.) :

Özet : Yunus, Taptuk Emre'nin dergahındadır. Taptuk'un kendisini tanımasına ve Hacı Bektaş'la aralarında geçeni yani, nefes istemeyip buğday istemesini bilmesine şaşırır. Taptuk'un kızı Gül Kız'a farkında olmadan tutulur. Halbuki "tinsel aşkı; tensel aşka tercih ettiğini" söylemektedir. Dergahta bir başka Yunus daha vardır ; Yunus-ı Guyende. Yunus'u kıskanmaktadır. Bir mecliste Yunus'un Guyende'den üstün olduğu ortaya çıkar. Gül Kız'dan ve Taptuk'un postunu Yunus Emre'nin alacağından endişeyle Yunus'u kıskanmaktadır. Yunus odundadır, ormandan dönerken tabiat varlıkları taş, çiçek, karınca ve kuşlar ile söyleşir.

Gül Kız ile evlenir. Gerdeğe girer, ertesi gün izinsiz olarak dergahtan ayrılır. Gül Kız durumu anlamıştır. Yunus'un deyişleri kulağına gelmektedir. Yanlış yapmıştır.

Yunus, Larende (Karaman) ile Alaiye (Alanya) arasında bir handadır. Hana, Karamanlı Mehmet Bey gelir. Anadolu'nun acıklı durumundan konuşulur. Mehmet Bey, Yunus'a ; "Saflarına katılıp kendilerinin düşünen başı olmayı" önerir. Yunus, onun İzzettin Keykavus'un yirmi yıl Bizans zindanlarında kalmış oğlu Gıyaseddin Siyavuş'u (Cimri) Selçuklu tahtına getirme arzusunu uygun bulmaz ve onu uyarr. Mehmet Bey, "Devletimizin resmi dili Türkçe olacaktır" diyerek ayrılırlar. Daha sonra Yunus, yedi erenlerle bir ağaç altındadır. Dua ile yemek istenmektedir. Dervişlerin kendi adıyla yemek istediklerini öğrenci oradan ayrılır.

Taptuk'un kendisini çağırdığını hisseder. Dergaha gelir. Gül Kız'ın ayrılışından bir yıl sonra öldüğünü, dergahın dağıldığını görür. Yunus'u Ana Bacı karşılar. Sarılırlar, ağlaşırlar. Yunus'un eşiğe yatıp Taptuk'un "Bizim Yunus mu?" sorusuyla kendisini affettiği olayı işlenir. Yunus artık ermiştir. Taptuk Emre'nin fırlattığı asanın düştüğü yeri bulması ve oraya yerleşmesi gerekmektedir. Çünkü sevgisiz, kan revan içindeki dünyanın Yunus'a ihtiyacı vardır. Yunus'un görevi, Taptuk'tan aldığı layık bir adama devretmektir. Asayı bulduğu yerde o adamı da bulacaktır. Ona elini verip orada ölecektir. Yunus yalnız değildir. Onun ilahisine gökyüzünde katılanlar vardır. Taptuk, ölüm meleğini beklemektedir.

Sonuç : Yazar Yunus'u sözünde duran, insan sevgisiyle dopdolu sözünü bir komutandan sakınmayacak kadar korkusuz görür. Yunus'u bir insan gibi zaaflarıyla verir. Taptuk'un gerek Yunus ve gerekse dervişleri tarafından yalnız bırakılmasını da vefasızlık olarak görür.

Yunus tarihi bir şahsiyettir ancak, halk arasında efsaneleşmiş kişiliği vardır. Devir, Anadolu Selçuklularının son dönemidir. Yunus'un yaşadığı dönem ile benzeşiyor. Ancak Karamanlı Mehmet Bey'le Yunus'un karşılaşp karşılaşmadığı, Yunus'un deyişlerinde Türkçenin güzelliğini görüp, resmi dilin Türkçe olduğunu be-

lirtmesi sebebine bağlanıp bağlanamayacağı gerçek olmayabilir. Bu konu diğer oyunlarda da genellikle işlenmektedir.

Kostüm belirtilmemiş, dekor da filminden yararlanarak perdeye düşürülmüş, bozkır veya eski bir handır.

Yazar tarih karşısında bir tutum sergilemiyor, Yunus'un Allah ve insan sevgisi şiirlerle veriliyor. Dil ve üslup devri ile ilgili değil. Derviş adabı ve zaaflarıyla dergah insanları veriliyor. (Kıskançlık, beşeri aşk, vefasızlık vs.) Türkçenin saf, temiz ve olgun haline Yunus ile ulaştığı ima ediliyor.

2. BİZİM YUNUS, Sönmez ATASOY, (Oyun, 1 bölüm, 38 s., text)

Özet : Yunus Emre yazılı bir tren istasyonu. İstasyonun makas bekçisi 50 yaşlarında bir adam. Trenden inen bir kızın : "Yalnızlık duymuyor musun bu ıssız yerde?" dediğini hatırlar. "Duyuyorum" demişti. Kız, Yunus'un mezarını sormuştur. Mezarın önemi yoktur. Herkesin "Yunus nerede?" diye sorması gerekmektedir. Makasçı Adem'dir. Kız, Kanada'dan gelmiştir. Adem, Yunus'u Yunus'un şiirleriyle tanıtmaya başlar. Yunus'un taş mezarının resmini çekmek, karanlığın resmini çekmektir. Önemi yoktur.

Kız güya Balım Kız'dır. Yunus'un sevdiği Taptuk Emre'nin kızı. Kızın hayaliyle konuşur. Kız İzmirli'dir. 25 Mayıs'ta yine törenler yapılacaktır. Yunus için bürokratlar, profesörler, evde kalmış kızlara kadar herkes bir şeyler söyleyecektir. Köfteciler, gazozcular Yunus'u mezarında ters döndüreceklerdir.

Yunus'un Hacı Bektaş Veli'yle karşılaşması anlatılır. Anadolu'da yokluk kıtlık yıllarıdır. "Buğday mı, nefes mi?" olayı işlenir. Daha sonra, kainatın, insanın yaratılışı ve vahdet-i vücud nazariyesi anlatılır. Yunus'tan şiirler okur. Hallac-ı Mansur'un ene'i-hak deyişini anlatır. Yunus'un pişmanlık ile köye dönüşünü anlattığı kızı uyumuştur. Adem teknik üniversite mezunudur. Mühendistir. Demir yolları raylarını döşemiştir. 1958 yılını, öğrenciliğini hatırlar. Kız onu tanıdığını, annesinin fotoğraflarında gördüğünü söyler. Adem'in hayaliyle konuştuğu kızın annesi, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin düzenlediği gezi ile İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin öğrencisi iken gelmiştir. Kız, Ege Tıp'tadır. Babası da doktordur. Adem ise bir geceliğine makasçılığı hayal etmiştir. Mühendistir, makasçı olamamıştır. Oysa Yunus kırk yıl odun taşımış ve miskin Yunus pişmiştir. Kızın babası Adem'in doktorudur, beraber hastaneye gitmeleri gerekmektedir.

Adem kendisinin Yunus olmadığını, ama içinden hep Yunus'un şevkini duyduğunu anlatır. Yunus gibi kızın da annesini seveyim istediğini ve kızın başka bir şey aramaması gerektiğini söyler. Fenalaşan Adem'in yardımına kız koşar.

Adem, trene binerken bambaşka biridir. Üzerinde yazlık temiz bir mont, ütülü bir pantolon ve hasır şapka vardır. Seyirciye döner : "1991 yılının 25 Mayıs sabahı Yunus Emre istasyonundaydık. Yunus Emre'nin 700. yılı törenlerle kutlanacaktı. İstasyonda bir demir yolu makasçısının genç bir kıza Yunus'tan nefesler okuduğunu gördüm, o gün herşeyi bırakıp bir makas bekçisi olmayı çok istedim.." der. Tren'in kalkış düdüğü duyulur.

Sonuç : Yazar, olmasını hayal ettiği bir şeyi Adem'in şahsında gerçekleştire-

meye çalışmıştır. Bu eser tarihi değildir. Yunus'u, Hacı Bektaş-ı Veli'yi., Hallac-ı Mansur'u zikrederek hatıralar ile hayallerin birlikte verilmeye çalışıldığı otobiyografik bir eserdir diyebiliriz. Kahramanı, yazarın kendisidir. Yunus'ça sevmiştir, Bal Kız kendi sevdiğinin simgesidir. Yüceltilmiş bir gençlik aşkıdır. Törende, 32 yıl önce aynı mekanda yapılan bir gezi hatırlanıyor ve demiryolu bekçisinin yerinde olma özlemi sanat eseri vasıtasıyla gerçekleştiriliyor. Ancak, zikredilen tarihler ve anma günlerinde yanlışlıklar yapılmıştır. 1991 yılı Yunus Emre'nin 750. doğum yıldönümüne rastlar, eserde 700 denmiştir ve Eskişehir'de törenler 25 Mayıs'ta değil daima 6 ve 10 Mayıs tarihleri arasında düzenlenmektedir, Karaman'ı kastetmiyorsa.

3. YUNUS EMRE (Sancılı Çağların Sevgi Çiçeği), Erdoğan AYTEKİN : (Oyun, 2 perde, 92 s.)

Özet : Yunus köylüdür, tarlada çalışmaktadır. Kuraklık ve kıtlık yıllarıdır. Tohumluk buğday istemek için Hacı Bektaş dergahına gönderilir. Heybesinde alıç götürür, kendisine nefes teklif edilir. Kabul etmez. Buğdayı alır. Yaptığının yanlışlığı ile geriye döner ancak anahtarının Taptuk Emre'ye verildiğini görür. Buğdaylarla köye döndükten sonra annesinden izin alarak, Taptuk dergahına gider. Orada odun taşır. Odunları daima düzdür. Olgunlaşır. Odunları bir kara yılanla bağlayarak taşımaktadır.

Devir, Selçuklular dönemidir. Anadolu parçalanmıştır. İsfahan'dan gelen Hacı Bektaş-ı Veli, umut ve düş yerine üretimin kıvancını sunmaktadır çevresine. 1247, 1278, 1309 yılları eserde zikredilmektedir. Eserde bir hallaç çırağının "Vefa Şeddi"ne hak kazanması ve töreni teferruatlı yer almıştır. Yabancı bezirganlarla köylü kadınların alış verişi ve türkmen kilimlerinin bezirganlarca çok değerli sayılması işlenir. Devrin sosyal durumu ayrıntılı anlatılır. Devir Moğol baskınlarının ve iç karışıklıkların yaşandığı devirdir. Vergi toplamanın yarattığı sıkıntılar ve vergi gerekçeleri olaylarla işlenir. Halkın verecek durumu kalmamıştır.

Dünyada her canlının bir padişahı var diyerek otuz bin kuş da kendi padişahlarını bulmak için üç bin kuşu yola çıkarır. Üç kez mola vermeleri gerekmektedir. Birinci molada sayıları üç yüze, ikincide kırka ve sonunda yediye iner. Ama hedeflerine ve amaçlarına ulaştıkları eserde ima edilir.

Devlet adamlarının devlet mallarını çocuklarının üzerlerine yapmak istemeleri, vezir Muiniddin Pervane'nin, Eminateddin, Mikael, Celaleddin Mahmud, Mecdeddin, Hatıroğlu ile konuşmalarından anlaşılır.

İlhanlı saldırıları ve Moğol istekleri ile yaşanan sıkıntılar işlenir. Umudun, geleceğin Türkmenlerde olduğu işaret edilir.

Hutanlı Bedreddin Moğol ordusu komutanıdır. Karaman Beyi Mehmet'i vergisini ödemediği için öldürtür. 1278 yılı Anadolu'nun kanlı bir yılıdır.

Tarikatta, dervişler Yunus'un dedikodusunu yapmaktadırlar. Gözünün postta olduğu söylenir. Yunus bu dönemde dergahtan ayrılır. Mana ilmini almış, marifet yolunu aşmıştır. Yunus Konya civarındadır. Mevlana müridleriyle onu gözler. Yolda bir kilisede namaz kılar. Mevlana, Şemseddin ve Yunus buluşurlar. Yunus Mesnevi'yi okur. Ömrümü yazmak isteseydim "Derviş Yunus çiğ idik / Pişdik el-

hamdülillah” derdim ; Mesneviyi yazmak isteseydim : “Ete kemiğe büründüm / Yunus diye göründüm” derdim, der.

Yunus, Kabe’ye gitmek üzere ayrılır. Antep üzerinden çölleri aşar, Kabe’ye gitmiş midir bilinmez. Ama yazar ; “Kabe’yi içinde taşıyanlar için bu ne demek?” diye sorar.

Moğolların II. Alaeddin Keykubat’ı şarap içtiği için halk önünde iki yüz sopa ile cezalandırdığı, bir nevruz günü eşinin affettirdiği anlatılır.

Yunus Taptuk’u özlemiştir. Yunus’un taklidinin taklidi Molla Kasım’dan söz edilir. Molla, Yunus’tan nefret eder, Yunus’un deyişlerini Anadolu’dan toplatır, çuvaldara doldurtur, bin kadarını suya atar, bin kadarını yakar, meydanın kendisine kaldığını sanarak sevinir, son çuvalda çektiği kağıtta adı yer alınca çuvalı bağlar ve öfkeyle sürükler.

Yunus dergahta eşiğe yatar, Taptuk’un : “Bizim Yunus mu?” sorması olayı işlenmiştir. Devrişlerin yeniden Yunus’un Taptuk’un kızı Gülmisal’de ve postta gözü olduğunu dedikodu ettikleri görülür. Taptuk’un asasını fırlatması ve Yunus’un Sarıköy’e gitmesi, Risaletü’n-Nushiye’yi tamamlaması ve Tanrıya kavuşması ile eser sona erer.

Sonuç : Eserde kahramanlar tarihi kişilerdir. Ahi Baba ve kalfalık törenlerinde kıyafetler döneme uygundur. Kadınlar erkeklerle yan yana yaşamamaktadır. Tarihi kostüme riayet edilir ancak, dekor göstermecî tiyatrodan olmadığı için kahramanların tavırlarıyla mekanın ne olduğu belli olmaktadır. Zaten yazar oyunun benzetmecî değil, göstermecî türde kabul edilip yorumlanmasını ; oyun kişilerinin kalabalık köy oyunlarında olduğu gibi bir kişinin bir kaç rolü üstlenebileceğini bizzat belirtmiştir.

Anlatıcı, ışık,koro, koro başı gibi kişilerle oyunda yabancılaştırma yapılıyor. Işık ve ses efektleri sık sık kullanılıyor. Yazar Yunus’u tarihi bir perspektif içinde çağının koşullarında incelemiştir. Olaylara Anadolu’nun gerçek sahibi Türkmenlerin gözüyle bakıyor. Mevlana’nın Yunus’un insanı insandan ayırmayan bakışı hakim. Tarihe bağlı kalmak olanı olduğu gibi ve söylenenler ışığında vermek gayretinde.

Dil ve üslup bakımından o dönemin konuşmaları verilmeye çalışılmış. Tören anında söylenenler, hitaplar aslına uygun yerilmiş. Anlatıcı ve aşık ile konuşmalar günümüz diliyledir.

Selçuklu devlet adamlarının kendilerini, aile efradını kayıran, menfaatlerini devlet, millet menfaatlerinden önde tutan tavırları ile eleştiriyor. Selçuklu’nun konuşma sebebinin başında bu görülüyor. Taht kavgaları, Anadolu’da birliğin sağlanamamasının ana nedenlerindedir. Türk Türkle mücadelede, güç savaşı içinde. Yunus, Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli gibi Tanrıdan başka birşey düşünmeyen tevekül sahibi kişiler, ellerinden bir şey gelmeyen insanların en büyük umut kaynağı olarak işlenmiştir.

4. YUNUS EMRE, Zeki BÜYÜKTANIR : (Oyun, 2 bölüm, 99 s.)

Özet: Bir kasaba çarşısında esnafların sabah faaliyetleri. Ahi Şeyhi’nin hayırlar dileyerek esnafla konuşması. Yunus diyarından geldiğini söyleyen bir yaşlı-

nın ahilere Yunus'u anlatmasıyla eser başlar. "Yunus benim sensin o... Bizleriz. Okurken, çalışırken, düşünürken o vardır. Dirlikte, düzenlikte, kavgada o vardır. O vardır barışa giden yolda. İnsanım özünü Yunus'ta bulmuştur. O evrendir. Seslenir evrensele diliyle, yüreğiyle.. Gelin birlik olalım, sevelim sevillelim" der. Ozanlar bir ulusun dili, sözcüsüdür. Sunucu ve Tarih baba konuşmaktadır. Molla Kasım'ın bağnaz kafasıyla Yunus'un şiirlerini yırtıp attığı, yorulunca kalanını rafa kaldırdığı anlatılır. Yıllar sonra da bir şeyhülislamın "Şeriata aykırı, din-i mübine mugayir" diyerek ölüm fetvası verdiği, bu gün esen sevgi yelinde bu fetvanın utanç duyduğu anlatılır.

Birinci bölümde çarşı esnafının buyrukla vergi konmasının yanlışlığının üzüntüsü ve isyanı vardır. Yunus harman yerindedir. Köylüler açlıktan bayılmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'ye buğday istemeye gitmeye karar verir. Sevdiği Elif kızla da kıtlık ve yoksulluk yüzünden evlenmemektedir. Yunus heybesindeki alıçla yoldayken tutsaklara rastlar ve onlara yardım etmeye çalışır.

Tarih Baba'dan, Hacı Bektaş'ın nefes teklifine : "Ehl-i ayalım vardır, nefes karın doyurmaz" cevabını verdiği öğrenilir. Anadolu'nun kargaşası, politik durumu, yöneticileri ve taht kavgaları anlatılır. Vezir Saadettin Köpek'in zulmü ve öldürülüşü bildirilir.

Yunus buğdayını almış giderken, sonuçta bu götürdüğünün de tükeneceğini anlayarak geri döner. Ancak Hacı Bektaş'tan anahtarının Taptuk Emre'de olduğunu öğrenir. Köyüne dönerken iki soyguncu yolunu keser. Bunlar tutsak iken yardım etmeye çalıştığı adamlardır. Bir yolunu bulup kaçmışlardır. onlarla birlikte Taptuk Emre'nin dergahına gitmeye anlaşırlar. Dergahtan Yunus'un geldiği duyulur. Cem töreni vardır. Taptuk tarafından dergaha kabul edilirler. Yunus ocağın ateşini harlı tutmaya, odun işine görevlendirilir. Dergahta dervişler, bey hakkının onda birden ikiye çıkarılmasının, hakan buyruğu alınmadan usülsüz olacağını konuşmaktadırlar.

Yunus, dergaha düzgün odunlar getirmektedir. Artık pişmiş, olgunlaşmıştır. Çalışırken deyişler okur. Şeyhin kızı Balım Sultan Yunus'la sohbetten hoşlanmaktadır. Dervişler bunu dedikodu ederler.

Cem töreni başlamadan Yunus'a hırka giydirilmektedir. Dedikoducular "Yunus'un burada olma nedeni Şeyh'in kızıdır" diye dedikodu yaparken Yunus onları duyar, köyde sevdiği Elif'i vardır. Elif'e gitmek üzere dergahtan kaçır gibi ayrılır. Taptuk çok üzülür.

İkinci perdede savaş yaşanmakta olduğu duyurulur. Her yerde ölümler vardır. Kıyımlardan bahsedilir. Kan kanı çekmektedir.

Yunus köyüne dönmektedir. Köyü çok kötü durumda bulur. Elif : "Seni dergah eğitti, bizi de yaşam" der. Köylüsünü uyarır, her şeyi günah sayan hocaların yanlışlığını anlatır. Böylesi kara günde Yunus'un düşünceleri umuttur.

Ahiler ve halk, hak aramak için kadıya şikayette bulunurlar. Hocalar da Yunus'tan şikayetçidirler. Yunus'un bulunduğu yerde tefeci Mois'in köylüye verdiği borçla, imzalandığı senetle köylüyü nasıl dolandırdığı ortaya çıkarılır.

Bir Süryani papazı henüz onaramadıkları eski kilisenin taşlarını götüren ases-başından şikayetçidir. Yargılamada papaz haklı bulunur. Keyfi vergi arttırma yanlış bulunur. Ama Yunus'un, deyişlerinden dolayı öldürülmesine karar alınır. Köylüler: "Fetva kadı efendinin, Yunus bizimdir" derken Yunus da : "Çıkarıcı yobazın baskısıyla kadı fermanı, halkın sağduyusuyla geri teper" der. Tarih Baba : "O kadar fetva vermişler ki kadılar, uygulansaydı hepsi ne Yunus kalırdı bu güne Anadolu'da, ne yaşam" der oyun biter.

Sonuç : Yazar oyunuyla ilgili "Bu oyun yazılmış olan diğer oyunların görüşü yönünde değildir. Oyunda vurgulamaya çalıştığımız düşünce, onun gerçek kişiliği ve devrimci yönünün ağır bastığıdır. O günün bozulmamış en aydınlık kurumları, çalışma yuvası ve birer bilim ocağı olan tekkelerdir. Yunus, bu ocakların usa yönelik yöntemi ve yoksulu koruyup, halkı kollayan yöntemi içinde yetişmiştir. Bunun için onu miskin bir derviş olarak değil, gerektiğinde haksızlıklara göz yummayan dizeleriyle, haksızlık karşısında yaratıcıya bile kafa tutan devrimci ozan olarak işlemeye ve oyunu onun devrimci kişiliğiyle özdeşleştirmeye çalıştım." (s.2-3) demektedir.

Yunus'un alışılmış derviş tipinin dışında olduğu iddia edilirse de eserde bu durum çok dikkat çekici değildir. Haksız vergilerin ödenmemesine halkı teşvik eder, vergi toplayıcılarla tartışır, kadıya başvurmalarını önerir. Konuşmalar günümüz diliyledir. Bazı şiirler orjinal şekliyle verilmiştir. Yazar "umarsız, evrensel, acun, devinim, ivecen" gibi sözcükler kullanır.

Anadolu'nun çürüyen yönetimlerinin ve bozulan devlet yöneticilerinin, halkın mutluluğunu sağlamak olan esas görevlerini yapamadığı ; bozulmayan ve yararlı olan, yoksula yardımcı olan en önemli kuruluşun tekke/dergahlar, diğerinin de ahilik teşkilatı olduğu görüşü vurgulanır.

5. YUNUS EMRE, Mustafa Necati SEPETÇİOĞLU : (Tiyatro, 2 perde, 87 sayfa)

Özet : Yunus Tanrı'ya kendisini yarattığı için borçlu hissetmektedir. Yaşayarak, severek, yaratılan her varlığa saygı duyarak borcunu ödeyeceğine inanır. Tabiatın etrafından raks ettiğine inanmaktadır. Kadın feryatları duyulur. Moğol kolcuların vergisini vermeyen bir erkeği götürmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. İki yıldır yaşanan kıtlık yüzünden vergiler ödenememiştir. Bu yıl da harman kaldırılmadan vergi isetnmesi haksızlıktır. Kolcular ikna olur ve harmanın kaldırılmasının beklenmesine karar verilir.

Yunus yolda karşılaştığı dervişlerin sofrasına misafir olur. Onlara memleketine gitmekte olduğunu, çağrıldığını, kendisine herhalde bir görev düşeceğini söyler. Derviş olmak istediğini ama beceremediğini de ekler. Bu sırada şiddetli yağmur yağar, seller her şeyi götürür. Sığınacak yer bulamazlar. İnsanların ağaç sevmemesine üzülmür. Yunus kendi için değil başkaları için Allah'a el açmayı sever. Dervişlerden "Yunus" adına sofraya istediklerini öğrenince oradan kaçar.

Köye yaklaşırken Molla Kasım'ın kendisine seslendiğini duyar. Onu tanımaz. Halkın kıtlıktan perişan olduğunu öğrenir. Halk kendisini cami önünde bek-

lemektedir. Molla Kasım : “Sana verilecek görevi bana devret” isteğinde bulunur. Yunus talebini reddeder. Köylüler Hacı Bektaş dergahına gidip, kendilerine buğday getirmesini isterler. Molla Kasım itiraz eder. Yunus’un güvenilir kişi olmadığını, deyişlerinden örnekler vererek ispatlamaya çalışır. Molla Kasım’ın suçlamalarından daralan Yunus’a Molla Kasım, yavaşça bu işten vazgeçerse kendisinin de suçlamalardan vazgeçeceğini söyler. Yunus kabul etmez, Yunus’u suçlamaya devam eder ama halk Yunus’u kusurlu bulmaz.

Yunus’a yolda bir ihtiyar gelir. Molla Kasım’ın birilerini dolandırmış olmasından dolayı götürüldüğünü haber verir. Yine bir kalabalık ile karşılaşır. Kalabalık, Yunus’u bulduklarına sevinir. Bir Moğol alayının şehirlerinde temelli kalmaya geldiğini, alay beyinin “hoşgeldin hediyesi” beklediğini ve alayın 3 filinin her gün bir aile tarafından doyurulmasının istendiğini Yunus’a bildirirler. Moğollara direnmek istemektedirler. Yunus direnmelerini uygun bulmaz : “Bir kazanıp iki yerken düşünmek gerekti, güçlüyken düşünecektiniz” der. Hacı Bektaş dergahına gitmeye devam eder. Dergahta ona nefes teklif edilir. Kabul etmeyince buğday yüklü bir kervan kendisine teslim edilir. Kervanla giderken pişmanlıkla durur. Hatasını anlar. O sırada yine Molla Kasım ortaya çıkar. Yunus onu gördüğüne sevinir. Köye götürmesi için kervanı ona teslim etmek ister. Molla Kasım sevinerek kabul eder. Kervanbaşına giderek, buğdayı götürmeye gerek olmadığını, buğdayı satıp parasını köylüye götüreceğini söyler. Kervanbaşı bunu kabul etmez. Yunus, Hacı Bektaş dergahına döner ancak içeri alınmaz. Israr edince tekrar tekrar Hacı Bektaş-ı Veli’ye sorulur. “Hangi Yunus?” Cevabı gelir. “Bizim Yunus” denilinceye kadar dergah kapısında beklemeye karar verir.

Sonuç : Yazar ; “Oyun bir kişiliktir. Yunus’tan başka kişiler, Yunus’un hayalindeki kişiler olarak düşünülmüştür. Böyle düşünülürse oyunun tek gerçek kişisi Yunus Emre, hayal kişilerin tekli ve koro konuşmalarına göre hareket edecektir, ama bu oyun gerçek kişiler de varsayılarak da oynanabilir.” demektedir.

Anadolu’nun o günkü durumu, yoksulluk, kıtlık, düzensizlik, Moğol istilası, yönetim boşluğu içinde Yunus’un halkın umudu olduğu verilmeye çalışılmıştır. Molla Kasım tipi, menfaatinden başka bir şey düşünmeyen, kötü niyetli bir mollaının şeriatla çeliştiğini düşündüğü Yunus’u deyişleriyle yargılayan bir kişiliktir.

Bu eserde diğer eserlerden farklı olarak : “Bizim Yunus mu?” sözü Hacı Bektaş dergahına Yunus’un kabulü için kullanılmıştır. Eserde kullanılan dil, günümüz Türkçesidir. Aynı yazar Konak ve Çatı romanlarında da Yunus’u ve dönemi ni konu eder.(8)

6. BACILARLA YUNUS, Meral ÜNER, Tomris ÇETİNEL, Mustafa ŞEKERCİOĞLU, Meral ÜLKÜ : (Text, 38 s.)

Özet : Seyirciler arasından sahneye giren iki Yunus, Yunus Emre’yi tanıtır. Yunus, 13. yy.da Anadolu’nun bağrından çıkmış, bozkırda, Sakarya nehrinin kıyısında yaşamış, uzun ömürlü bir Türkmen kocası. Türkçe söylemiş ve sevgi demiş yaradan ve yaradılana. İnsanoğlunun sonu ölüm. Dünya herkese emanet. Oysa 2000’li yıllar inilti ve çılgınlık içinde. Bilim, teknoloji ilerlemiş, atom bombası,

nötron... İle akıl ve maddenin saltanatında doruğa ulaştığı sanılan insanoğlu her zamankinden yalnız. Sevgisiz. Halbuki 700 yıl önce Yunus, sevgi demiş yaradan ve yaratılana.

Yunus'un deyişleri özellikle sevgi, dostluk, iyilik ve güzellik için söylenenler bütün Yunuslarca tekrar ediliyor. İnsan için dört kapı vardır. Sırasıyla ; şeriat, tarikat, marifet, hakikat. Dünya ölümlü, Allah'tan geldik, tekrar ona döneceğiz, deniliyor. Özellikle ahiret ve sorgu-sual, insanın cezalandırılması, sırat köprüsü, amel-in kötü olması vb. anlatılanlar için Yunuslar serzenişte bulunuyorlar. "Herşey Tanrı istediği için oldu. Zaten herşeyi bilen Tanrı, niye sorgu sual edecek?" gibi deyişler karşısında Yunuslar korusu, "Tövbeye gel tövbeye" tekrarında bulunurlar. Sık sık tövbe etmenin, az söz söylemenin güzelliğinden, kin tutmanın kötülüğünden bahsederler. Tanrı'ya : "Cemalini görenlerden eyle bizi" diye dua ediliyor ve vahdet-i vücud nazariyesi işleniyor. "Yunus çiğdik piştik elhamdülillah" tekrarları ile devam eden sözler.

"Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım / Sevelim sevelelim / Bu dünya kimseye kalmaz" mesajı ile bitiyor.

Sonuç : Yunusların ağzından Yunus anlatılıyor. Onun : "Sevelim sevelelim, dünya kimseye kalmaz" mesajı vurgulanmaya çalışılıyor. İnsanlar eserde sevmeye, sevgiye davet ediliyor. ışık, koro, tekrarlar, seyirci arasından oyuncuların çıkması epik tiyatro özelliklerinden. Eserde altı Yunus tek Yunus'u tanıtıyor. "Birini tanımak onun eserlerini tanımakla mümkün." Yazar da böyle yapmış, Yunus'u şiirleri ile anlatmış.

Esere verilen, "Bacılarla Yunus" başlığı tam yerini bulmamış görünmektedir. Ancak, kadının Türk toplumundaki yeri ve önemi düşünülerek ve sadece kadınlar korosunun görev yapmasından hareket eden bir adlandırma olabilir. Bektaşî geleneğinde tarikata mensup kadınlara "bacı" denilmiştir. Dulkadir beyliğinde silahlı kadınlardan oluşan bir Türkmen kuvvetinden söz edilir. "Bacıyan-ı Rum", bazı araştırmalarca Ahi teşkilatının bir kolu olarak ifade edilir. Yun ve el örgü işleriyle meşgul oldukları (13. yy.da) belirtilir (7).

Eserin sadece nazım şeklinde bir anlatımı vardır. Teknik ilerlemelere rağmen, Yunus'a ne kadar ihtiyaç duyduğumuz, sevgide ve sevmede ne kadar geri kaldığımız vurgulanmıştır.

GENEL DEĞERLENDİRME

İncelediğimiz tiyatro eserlerinde ortak hususları şöyle sıralayabiliriz :

1. İncelediğimiz bu tiyatro eserlerinde, Yunus'un Hacı Bektaş-ı Veli'den köylüler için buğday istemesi, kendisine nefes önerilmesi, kabul etmeyerek pişman oluşu ve anahtarının Taptuk Emre'ye verilmesi olayı,
2. Yunus'un başka dervişlerin sofralarında kendi adını kullanarak yemek temin etme olayını öğrenmesi,
3. Yunus'un dergahta olgunlaşırken düz odunlar taşıması,
4. Taptuk Emre'nin kızına (Balım Sultan, Gül Kız, Gül Misal) gönül verdiği dedikodularıyla dergahtan ayrılışı ve dervişlerin de insani tavırlar içinde işlenmesi,

5. Molla Kasım'ın pek çok eserde şeriata aykırı görünen deyişleriyle Yunus'u suçlayan kişiliği,
6. Taptuk Emre Dergahına geri döndüğünde kapı eşiğine yatarak, şeyhinin "Bizim Yunus mu?" deyişi ile kendisini affetmesi,
7. Karamanlı Mehmet Bey'in Türkçe'yi devlet dili yapma vaadi ve yanlış ter-cihle şehzade Gıyaseddin Siyavuş'u (Cimir) Selçuklu Hakanı yapışı ve hazin son-ları,
8. Moğol istilası, katliamlar, Selçuklu'nun taht kavgaları, kuraklık ve seller-le gelen kıtlık, yoksulluk, Hakan ve Bey haklarının toplanmasında yapılan haksız-lıklar, keyfi vergi arttırmaları ve zalimlikler,
9. Yunus Emre deyişleri kutsal kişiliği ile halka içinde bulunduğu kötü du-rumda bir ışık ve umut olmaktadır. Halkı için haksızlıklara, bağnazlıklara, zaman-sız ve yanlış vergilere karşı onları hak aramaya yönelten bir önder.
10. Yunus şeriata aykırı görünen deyişleriyle yargılanan bir insan. Ama onun sevgi ile tüm insanlığı kucakladığı, barışın ve huzurun sevgi ile sağlandığı görüşü dünyada değerini bularak anılır ve kutlanır olması,
11. Anadolu'nun kargaşa ortamında düzenin, törenin, yasanın bozulduğu an-larda, sadece Ahilik teşkilatı ile tekkelerin ayakta oldukları düzeni, töreyi ve yok-sulu korudukları,
12. Dergahların özellikle Hacı Bektaş-ı Veli dergahının kıtlıkta halka yiye-cek yardımı yaptığı, barınma ve eğitim hizmeti verdiği,
13. Hacı Bektaş-ı Veli ve Taptuk Emre dergahlarında Cem törenlerinin dü-zenlenişi,
14. Yunus'un Larende'nin (Karaman) Sarıköyü'nden olduğu bazı eserlerde belirtülmesine rağmen Eskişehir'in anılmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- 1- ASENSA, Orhan. Yunus Emre, Müzikal, 3 bölüm, 55 s. İlke Kitabevi Yayınları, Ankara 1995. (Yazılı-şı 10.02.1991 ankara)
- 2- ATASOY, Sönmez, Bizim Yunus, Oyun, 1 bölüm, 38 s. Text. (Ankara Devlet Tiyatrosu B. 142'de ka-yıtlı, 23 Nisan 1996 Karşıyaka / İzmir'de yazılmıştır.)
- 3- AYTEKİN, Erdoğan, Yunus Emre (Sancılı Çağların Sevgi Çiçeği), Oyun, 2 perde, 92 s. Cumhuriyet Matbaası, İzmir 1991.
- 4- BÜYÜKTANIR, Zeki, Yunus Emre, Oyun, 2 bölüm, 99 s. Anadolu Dağıtım, İzmir 1991.
- 5- SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, Yunus Emre, Tiyatro, 2 perde, 87 s. Veli Yayınları - Dünkü Türki-ye, İstanbul.
- 6- ÜNVER, Meral - Tomris ÇETİNEL - Mustafa ŞEKERCİOĞLU - Meral ÜLKÜ, Bacılarla Yunus, Text, 38 s, Ankara 1991 (Ankara Devlet Tiyatrosu B. 120'de kayıtlı, 1991 Şevgi ve Hoşgörü Yılı nedeniyle yazılmıştır.)
- 7- Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Şeyh Edebalı Hz.lerinin Rolü ve Mehmet Zahid Kotku (k.s.) Sem-pozyum Bildirileri, 16-17 Kasım 1996, Eskişehir. Seha Neşriyat, Mal Hatun Çevre ve Kültür Derneği Kitapları Dizisi - 8, 1999.
- 8- YETİŞ, Prof. Dr. Kazım, Türk Romanında Yunus Emre, (Bildiri, s.41) Atatürk Kültür Kurumu, Yunus Emre Sempozyumu, 1991.